

Investigating the Educational Inequalities of Sistan and Baluchestan in Comparison with National Indicators and Presenting a Model for Achieving Educational Justice with Emphasis on The Philosophy of Islamic Education

Yarmohammad Hosseinbor¹, Ezatollah Naderi^{2*}, Maryam Seif naraghi³

1. Department of Philosophy of Education, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran Iran

2. Department of Educational Sciences, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Department of Educational Sciences, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

(Received: July 21, 2020; Accepted: August 25, 2020)

Abstract

The purpose of this study was to determine the causes of educational inequalities in Sistan and Baluchestan in comparison with national indicators and to present a model for achieving educational justice with emphasis on the philosophy of Islamic education that using the grounded theory method in 1397 to 1398 in Sistan and Balochistan was done. The statistical population of the study includes background and sample which includes scientific elites, university professors in relation to the subject and teachers, religious elites including clerics and religious scholars and directors of education (former directors to date) from 32 educational districts. Data were collected through document review, interview and questionnaire and the validity and reliability of the interview based on Goba and Lincoln theory and the validity of the questionnaire based on its content and reliability were estimated 0.79 using Cronbach's alpha. The data of this study were analyzed using coding, one-factor test and multivariate regression analysis. The results showed that the greatest impact on educational injustice due to unfair budget allocation, lack of facilities in the vast geography of the province and its extent and dispersion in the province and the least impact due to lack of local forces in decision-making, desire for ethnicity, not demanding and Grouping is between people when making decisions.

Keywords: Education, Educational inequality, Educational justice, Philosophy of education.

* **Corresponding Author, Email:** Eznaderi@hotmail.com

بررسی نابرابری‌های آموزشی سیستان و بلوچستان در مقایسه با شاخص‌های کشوری و ارائه الگویی برای تحقق عدالت آموزشی با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

یارمحمد حسین^۱، عزت‌الله نادری^{۲*}، مریم سیف نراقی^۳

۱. گروه فلسفه تعلیم و تربیت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران ایران

۲. گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۳۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴)

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین دلایل نابرابری‌های آموزشی سیستان و بلوچستان در مقایسه با شاخص‌های کشوری و ارائه الگویی برای تحقق عدالت آموزشی با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی با روش نظریه زمینه‌ای در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۸ در استان سیستان و بلوچستان انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل پیشینه و نمونه است که دربرگیرنده نخبگان علمی، استادان دانشگاهی مرتبط با موضوع و معلمان، نخبگان مذهبی اعم از روحانیون و صاحب‌نظران دینی و رؤسای آموزش و پرورش (رؤسای در دسترس از گذشته تا کنون) از ۳۲ منطقه آموزش و پرورش است. جمع‌آوری داده با کمک بررسی اسناد، مصاحبه و پرسشنامه بوده و روایی و پایایی مصاحبه بر اساس نظریه گوبا و لینکلن، و روایی پرسشنامه از نوع محتوایی و صوری و پایایی آن با کمک آلفای کرونباخ ۰/۷۹ برآورد شد. داده‌های این پژوهش با کمک روش کدگذاری، آزمون تک‌عاملی و تحلیل رگرسیون چندمتغیره تحلیل شد. نتایج نشان داد بیشترین تأثیر در بی‌عدالتی آموزشی مربوط به تخصیص ناعادلانه اعتبارات، کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان و وسعت و پراکندگی درون‌استانی، و کمترین تأثیر مربوط به کمبود نیروی بومی قدرتمند و کارآمد در سطح تصمیم‌ها، مطالبه‌گر نبودن مردم و قوم‌گرایانه بودن و چنددسته‌گی مردم در سطح تصمیم‌ها است.

واژگان کلیدی: تعلیم و تربیت، عدالت آموزشی، فلسفه تعلیم و تربیت، نابرابری آموزشی.

مقدمه

آموزش و پرورش مهم‌ترین و برجسته‌ترین مؤلفه‌ای است که برابری پذیرش در عرصه‌های گوناگون بین شهروندان یک جامعه را فراهم می‌کند؛ بدین معنا که آموزش و پرورش با ایجاد شرایط یکسان، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که شهروندان با کسب مهارت‌ها و نگرش‌های خود برای پذیرفتن سمت‌های مختلف آماده شوند. این افراد که در شیوه زندگی و برنامه‌ها و تعهدات و وظایف خود در مقایسه با سایرین عملکرد بهتری دارند، در نهایت، رشد و توسعه جامعه را مهیا می‌کند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱). آموزش همواره از دغدغه‌های دولت‌ها بوده و در زمره مهم‌ترین سیاست‌های عمومی قرار داشته است (علیزاده، ۱۳۹۲، ص ۱۶) و در تمام جوامع بشری، نگرانی اولیه و مهم دولت‌ها، افزایش میزان دسترسی به تعلیم و تربیت مناسب و برابر برای تمام کودکان از تمام گروه‌ها، نژادها و دختران و پسران بوده است، با این حال، هنوز هم شکاف جنسیتی و طبقاتی در بی‌سوادی زنان و دختران و طبقات اجتماعی مختلف در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، به چشم می‌خورد (سیمونز^۱، ۲۰۰۷، ص ۵). برابری جنسیتی در توزیع آموزشی، یکی از مهم‌ترین معیارهای توسعه است (ترابلسی^۲، ۲۰۱۳، ص ۹۶).

فراهم کردن شانس مساوی برای دستیابی همه دانش‌آموزان جامعه به فرصت‌های آموزشی مطلوب نظیر شانس ورود به نظام آموزشی و مدرسه‌ی بهتر، دسترسی به منابع موجود در نظام آموزشی مانند معلم متخصص، فضا و تجهیزات آموزشی مناسب و برخورداری از عملکرد مطلوب آموزش از جهات متعدد اهمیت دارد (قاسمی اردهایی، حیدرآبادی و رستمی، ۱۳۹۰، ص ۱۳۳). لزوم توجه جدی به نحوه توزیع فرصت‌های آموزشی وقتی دوبرابر می‌شود که بدانیم آموزش، ابزار تعدیل‌کننده توزیع درآمد و شرط لازم برای نیل به رشد اقتصادی است و تساوی فرصت‌های آموزشی، وسیله‌ای برای کاهش نابرابری‌های اقتصادی - اجتماعی است (روشن، ۱۳۹۱، ص ۲۸).

1. Samons
2. Trabelsi

نابرابری در آموزش یکی از منابع نابرابری اقتصادی - اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. سطح آموزش و توزیع کنونی آن بر پیامدهای مختلفی همچون آموزش کودکان، نرخ تولد، نرخ باروری، بزهکاری و همچنین توزیع درآمد تأثیر دارد. دسترسی به آموزش با کیفیت خوب برای همه الزامی است، نه تنها بهبود در دسترسی و کیفیت بلکه بهبود در شیوه دسترسی، کیفیت و توزیع آن بین گروه‌های دارا و ندار در کاهش نابرابری آموزشی بسیار مهم است و باید به عنوان اولوی سیاسی باشد (رولستن، جیمز و اورینو، ۲۰۱۳، ص ۲). برخورداری از آموزش به عنوان یکی از حقوق اساسی افراد به شمار رفته و گسترش و برابرسازی فرصت‌ها در آموزش و پرورش از اهداف توسعه هستند. پیشرفت به سوی آموزش برابر می‌تواند به عنوان یک میانجی قدرتمند برای پیشرفت در سایر زمینه‌ها چون بهداشت، کاهش فقر، برابری جنسیتی، مشارکت و دموکراسی عمل کند. هنگامی که فرصت‌های آموزشی در سطح وسیعی به طور مساوی توزیع شود و همه گروه‌های اجتماعی در آن مشارکت داشته باشند، ابعاد رشد اقتصادی تقویت می‌شود (سامری و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۷۸). در همین راستا تحقق عدالت در نظام آموزشی در تمامی کشورها به عنوان یکی از مهمترین اهداف ملی و بین‌المللی مطرح است. صدور اعلامیه‌ها، معاهده‌ها و کنوانسیون‌های فراوانی به منظور تأکید بر حق برخورداری افراد از آموزش اجباری و رایگان از جمله اولین اعلامیه حقوق کودک در سال ۱۹۲۴، سند «آموزش برای همه» و سند «آرمان‌ها و اهداف توسعه هزاره» تلاشی در جهت تحقق عدالت آموزشی به شمار می‌رود. بر اساس اصل ۳۰ قانون اساسی، دولت موظف است تا وسائل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه تحصیلی فراهم کند (آتشک، ۱۳۹۱، ص ۱۲۸). اما تحقق عدالت و کاهش نابرابری آموزشی، هدف اساسی دولت‌های اسلامی به حساب می‌آید و به عنوان شاخص فعالیت‌های جامعه اسلامی به شمار می‌رود؛ زیرا عدالت و اجرای آن یکی از نیازهای فطری انسان است که همواره در طول تاریخ وجود آن بستری مناسب برای همه انواع توسعه فراهم کرده است (مشرف جوادی و

ابوطالبی، ۱۳۹۰، ص ۱۴). بنابراین، شناخت دلایل نابرابری‌ها در چارچوب محدوده‌های جغرافیایی مختلف و در نتیجه پی‌بردن به اختلافات و تفاوت‌های موجود و سیاست‌گذاری در جهت رفع و کاهش نابرابری‌ها از وظایف اساسی متولیان توسعه به‌شمار می‌آید. این موضوع درباره استان سیستان و بلوچستان به دلیل شرایط خاص جغرافیایی، وضعیت اقتصادی مردم و تنوع اقوام و مذاهب و مهمتر از همه اختلاف فاحش نشانگرهای توسعه استان با استانداردها و میانگین‌های کشوری در خصوص شاخص‌های کمی و کیفی آموزش اهمیت ویژه‌ای دارد. از این رو، محقق در پی بررسی دلایل نابرابری‌های آموزشی استان سیستان و بلوچستان در مقایسه با شاخص‌های کشوری و ارائه الگویی برای تحقق عدالت آموزشی با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی است.

براساس داده‌های مرکز برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات وزارت آموزش و پرورش، استان سیستان و بلوچستان در اکثر شاخص‌های توسعه آموزش و پرورش وضعیت نامطلوبی دارد. وضعیت استان در شاخص‌های توسعه، اعم از پوشش تحصیلی در مقاطع مختلف، سرانه فضای آموزشی، نرخ تکرار پایه، نرخ گذر، نرخ ماندگاری بر تحصیل و... به‌گونه‌ای است که در بیشتر این شاخص‌ها، نه تنها در رتبه آخر کشور قرار داشته، بلکه فاصله آن با نرخ‌های کشوری قابل تأمل است. در برخی شاخص‌ها مانند ماندگاری بر تحصیل اختلاف استان با نرخ کشوری نزدیک به ۵۰ درصد است (ماندگاری بر تحصیل در استان سیستان و بلوچستان ۳۹ درصد و نرخ کشوری نزدیک به ۷۵ درصد است). شناسایی دلایل این نابرابری‌ها برای یافتن یک راه حل و طراحی الگویی برای برون‌رفت از این وضعیت در چارچوب تعلیم و تربیت اسلامی، هدف پژوهش حاضر است.

دربان آستانه و سعدی (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند از نظر وضعیت آموزش دانش‌آموزان استثنایی استان‌های یزد، تهران و البرز جزء رتبه‌های برتر و هرمزگان، سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی جزء رتبه‌های پایین هستند. اما با وجود این، بیشترین میزان معلولین باسواد در استان‌های البرز، سمنان، اصفهان و تهران هستند. روستایی، نعیمی و محمودی (۱۳۹۵)

در پژوهشی در شهر سقز نشان دادند افزایش نابرابریهای آموزشی در سطح شهر بر میزان پایداری اجتماعی شهری تأثیر منفی دارد. سرمدی و معصومی فرد (۱۳۹۴) نشان دادند اگرچه عدالت آموزشی در جامعه مدرن با بهره‌گیری از پارادایم پوزیتیویسم از طریق قوانین عام و تعمیم‌پذیر و دسترسی همگانی به آموزش تا حدودی تحقق یافت، اما ناکارآمد بودن آن، سبب شد تا در جامعه پست‌مدرن، با بهره‌گیری از پارادایم سازنده‌گرایی و با استفاده از موضع‌گیری‌های نظریه نقادی و با توجه خاص به اصالت انسان و تفاوت‌های فردی او به عنوان یک پارادایم نوظهور در تعلیم و تربیت، فشارهای اجتماعی و بی‌عدالتی‌های ناشی از بی‌توجهی به تفاوت‌های فردی، به مقدار زیادی کاهش یابد. اکبری اقدم، ملکی و نوایی لواسانی (۱۳۹۳) طی پژوهشی نشان دادند تفاوت معناداری بین احساس عدالت در بین حوزویان و دانشگاهیان وجود دارد به عبارتی دیگر بین محل تحصیل و معیارهای عدالت، بین محل تحصیل و ارزیابی فاصله طبقاتی نسبت به گذشته، بین محل تحصیل و ارزیابی فاصله طبقاتی آینده نسبت به حال رابطه معنادار وجود دارد.

زارع شاه‌آبادی و بنیاد (۱۳۹۳) طی پژوهشی نشان دادند نابرابری آموزشی در شهر کازرون با متغیرهای نوع مدرسه، وضعیت تحصیلی شخص، ارزیابی دانش‌آموز از خودش، معدل ابتدایی، معدل راهنمایی و معدل دبیرستان، دفعات مردودی در دوران مدرسه، تعداد افراد خانواده که دارای مدرک دانشگاهی بودند، ارتباط معنادار دارد. شیرکرمی و بختیارپور (۱۳۹۳) طی پژوهشی نشان دادند در بین مناطق و نواحی مختلف (اعم از شهر یا روستا) شهرستان دهلران، از حیث بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی تعادل مناسبی برقرار نیست. از جنبه نرخ‌های ثبت نام و پوشش تحصیلی و نیز از حیث میزان دسترسی به معلمان مقطع ابتدایی، مناطق شهری نسبت به نواحی روستایی و گروه پسران نسبت به گروه دختران برتری داشته و در سطح بالاتری قرار داشتند. در زمینه دسترسی به فضاهای آموزشی مناطق شهری نسبت به نواحی روستایی برخوردارتر بوده‌اند و درباره نرخ بازده‌های آموزشی، دختران نسبت به پسران و مناطق شهری نسبت به نواحی روستایی برتری داشتند.

گروم^۱ (۲۰۱۷) نشان داد محصورماندن علاقه‌ها و تمایزات درونی، فشار مسئله بی‌عدالتی در فرایندهای آموزشی فقط می‌تواند در بررسی‌های پیچیده در سطح ماکرو- مزوم و میکرو پردازش شود. مارینا، گیل‌مور و سالیوان^۲ (۲۰۱۴) طی پژوهشی نشان دادند برای دانش‌آموزان و دانشجویانی که از عدالت آموزشی محروم بوده‌اند، از نظر معلمانشان بورس تحصیلی می‌تواند راه حل مناسب و کارآمدی باشد. کتزی^۳ (۲۰۱۳) نشان داد نظریه‌های عدالت آموزشی دارای فضیلت عدالت معرفتی هستند و از این دیدگاه راه‌حلی نیز برای این مسائل می‌توان ارائه داد. ماندرشیت^۴ (۲۰۱۱) در پژوهشی نشان داد گزارش برنامه‌ریزی فضایی آلمان که بر فضاهای اجتماعی تمرکز یافته، حاکی از ترقی اقتصادی و کم‌شدن چشم‌انداز عدالت اجتماعی است. براچو، جیمنا و هرناندز^۵ (۲۰۰۵) به مطالعه خدمات آموزشی با هدف توزیع مناسب این خدمات برای همه افراد جامعه پرداختند تا موجب برقراری عدالت آموزشی شود.

در نهایت، می‌توان گفت، مطالعه حاضر هدف اصلی زیر را دنبال می‌کند:

شناسایی دلایل نابرابری‌های آموزشی سیستان و بلوچستان در مقایسه با شاخص‌های کشوری و ارائه الگویی برای تحقق عدالت آموزشی با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی.

روش‌شناسی پژوهش

حسب ماهیت و موضوع پژوهش، هر پژوهشی ذاتاً و اصالتاً آمیخته یا ترکیبی است. هدف پژوهش حاضر کاربردی است و پژوهشگر برای انجام آن از روش تحقیق «توصیفی» بهره برده است (فلیک^۶، ۱۳۸۸). پس این پژوهش از نظر ماهیت ترکیبی (آمیخته) و از حیث پارادایم‌های غالب

1. Grumme
2. Marina, Gillmore & Sullivan
3. Kotzee
4. Manderschei
5. Bracho, Jimena & Hernandez
6. Flick

پژوهش، در گروه تفسیری طبقه‌بندی می‌شود و از آنجا که این پژوهش می‌خواهد برای دست‌زدن به اقدامات اصلاحی به خط‌مشی‌گذاران، رهنمودهای موثقی را ارائه دهد، پژوهشی کاربردی محسوب می‌شود (نادری و سیف نراقی، ۱۳۹۱). بازه زمانی پژوهش سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸ بوده است. در پژوهش از دو رویکرد پژوهشی استفاده شده است بدین ترتیب که در مرحله کیفی از رویکرد استقرائی و در مرحله کمی از رویکرد قیاسی استفاده شده است.

جامعه پژوهش شامل نخبگان علمی، اساتید دانشگاهی مرتبط با موضوع و معلمان، نخبگان مذهبی اعم از روحانیون و صاحب‌نظران دینی و رؤسای آموزش و پرورش اعم از رؤسای در دسترس از گذشته تا کنون از ۳۲ منطقه آموزش و پرورش است.

مشارکت‌کنندگان نمونه اولیه ۳۶ نفر بودند که یک نفر از آن‌ها پس از جلسه اول مصاحبه از ادامه همکاری انصراف داد، اما بقیه همگی در مصاحبه اولیه شرکت کردند. در قسمت نهایی، ۱۱ تن از مصاحبه‌شوندگان بر اساس تجربیات و مسئولیت‌های رسمی خود در حوزه‌های مختلف مرتبط با موضوع تحقیق انتخاب شدند، بنابراین، در رابطه با این افراد اشباع نظری تعمیم نمی‌یابد، زیرا حتی تکرار مطالب نقرات قبلی مصاحبه‌شونده از سوی این افراد با توجه به تفاوت حرفه‌ای و مسئولیتی آنان واجد ارزش است. علاوه بر مصاحبه، از پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. حجم نمونه‌ای که پرسشنامه بین آن‌ها پخش شد، با فرمول ذیل محاسبه شد:

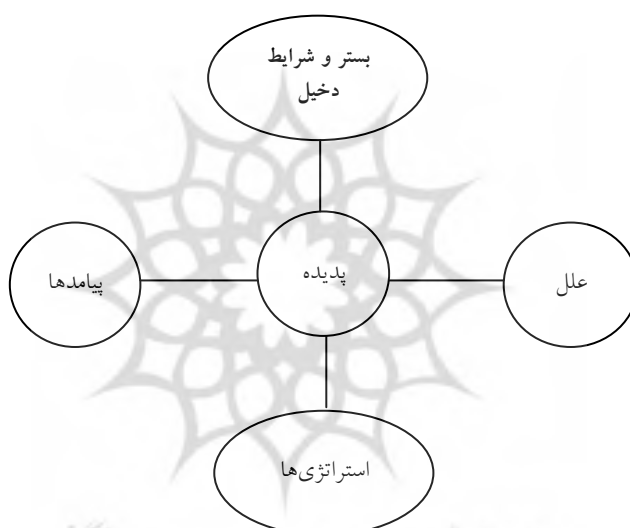
$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right]}$$

در این فرمول p و q نسبت موفقیت و شکست هستند که ۰/۵ در نظر گرفته می‌شوند. مقدار $Z_{//۲}$ در سطح خطای ۰/۰۵ برابر ۱/۹۶ است. مقدار خطای d نیز ۰/۰۵ در نظر گرفته می‌شود. مقدار N معرف حجم جامعه مورد نظر است. حال با توجه به مطالب یادشده، حجم جامعه آماری از ۶۰۰۰ نفر تشکیل می‌شوند. بنابراین، حجم نمونه لازم از رابطه یادشده حدوداً برابر با ۳۶۱ نفر به دست آمد.

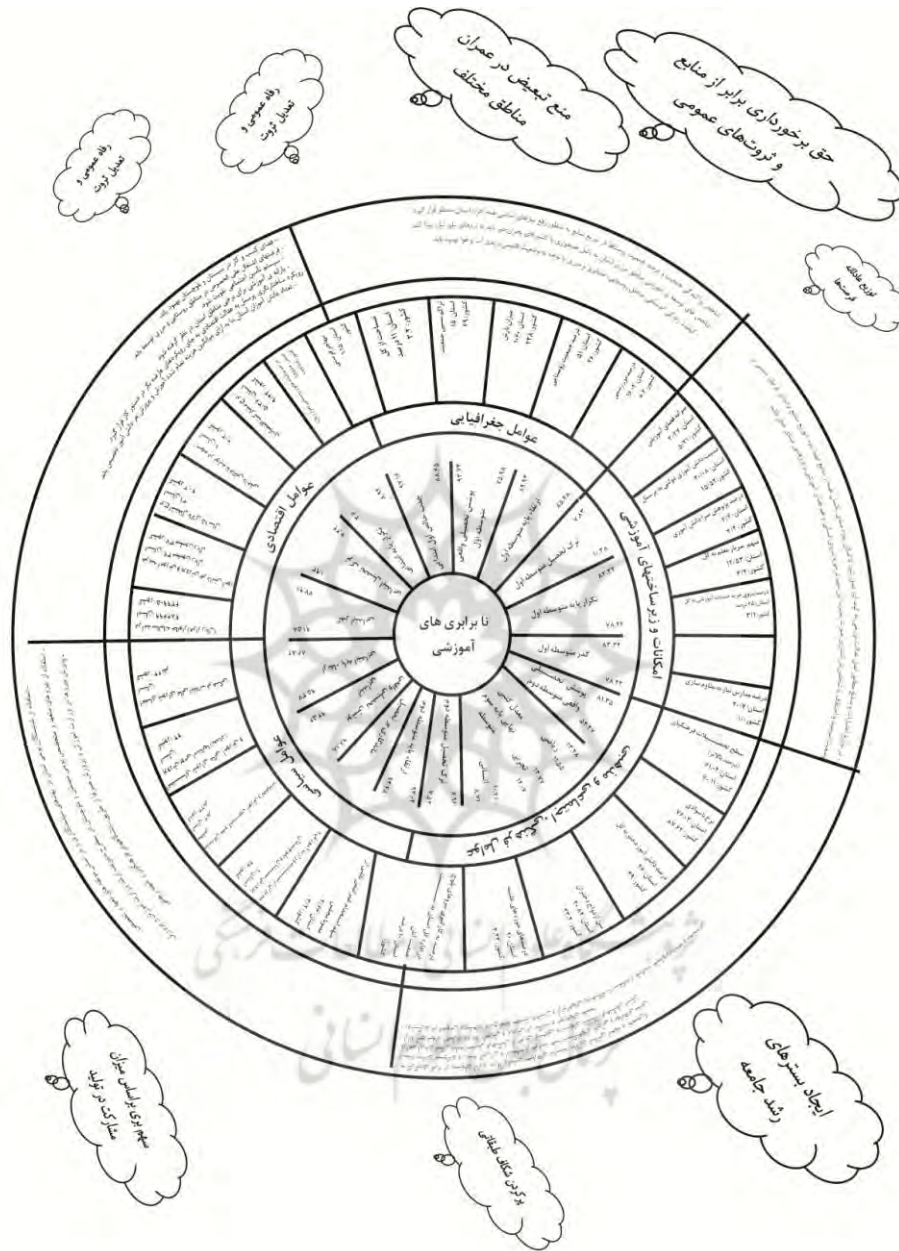
روایی یک آزمون معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود، از

این رو، روایی به قضاوت داوران بستگی دارد. نظر به اینکه پرسشنامه تهیه شده از منابع معتبر در این زمینه فراهم شده است، که بخشی از آن مبتنی بر فرایندهای شناخته شده مدیریت آموزشی است، روایی لازم را دارد. پایایی پرسشنامه عدالت آموزشی با توجه به ۳۰ پرسشنامه ابتدایی که میان نمونه آماری پخش شد، ۰٫۷۹۸ به دست آمد و چون بیشتر از ۰٫۷ است، پرسشنامه پایایی دارد.

مدل پارادایمی و مدل مفهومی پژوهش حاضر به شرح شکل‌های ۱ و ۲ است.

شکل ۱. نمودار پارادایمی پژوهش

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های پژوهش

برای تحلیل کیفی داده‌های پژوهش روش گرندتئوری اجرا شد و در بخش کمی، با تفکیک تحلیل‌ها بر اساس فرضیه‌ها به شکل مطلوب‌تری به بیان یافته‌ها پرداخته شده است که در این راستا، به منظور تحلیل و جمع‌بندی نتایج فرضیه‌های پژوهش نرم‌افزارهای آماری SPSS و SmartPLS به کار گرفته شد. بر اساس یافته‌ها، از بین نمونه مورد بررسی، بیشتر حجم نمونه (۳۷ درصد) مربوط به اساتید دانشگاهی مرتبط با موضوع و معلمان بود. شایان ذکر است تعداد نمونه انتخابی در هر منطقه آموزشی متناسب با جامعه آماری آن منطقه است.

جدول ۱. توزیع فراوانی نمونه مورد بررسی بر اساس منطقه آموزشی

درصد فراوانی	فراوانی	جامعه آماری
۲۲	۷۹	شامل نخبگان علمی
۳۷	۱۳۲	اساتید دانشگاهی مرتبط با موضوع و معلمان
۱۹	۷۰	نخبگان مذهبی (روحانیون و صاحب‌نظران دینی)
۲۲	۸۰	رؤسای آموزش و پرورش
۱۰۰	۳۶۱	جمع کل

در راستای انجام کدگذاری باز بیش از ۱۶۰ مفهوم از مصاحبه‌ها استخراج که در ۲۲ مقوله فرعی و ۶ مقوله اصلی به شرح جدول ۲ دسته‌بندی شدند.

جدول ۲. مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
ناهماهنگی بخش‌های مختلف استان	قوم‌گرایانه بودن و چنددستگی مردم	عوامل قومی و فرهنگی و مذهبی
عدم وحدت در بخش‌های مختلف استان		
ناهماهنگی و درگیر جریان‌های گروهی بودن نمایندگان و مسئولان		
تعصبات قومی		
محدودیت تحصیلی به دلیل تعصبات مذهبی		
محدودیت تحصیلی به دلیل تعصبات قومی		
سهم بالای بخش فرهنگی در نابرابری آموزشی		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
تنوع مذهب		
نگاه‌های افراطی مذهبی		
انتخاب نمایندگان بدون تعصبات مذهبی		
مانع شدن تحصیل دختران در مدارس شبانه‌روزی به دلیل تعصبات مذهبی		
تعصبات مذهبی		
ضعف فرهنگی خانواده‌ها		
قومی بودن فرهنگ منطقه		
عدم یکپارچگی فرهنگ		
نفوذ فرهنگ قومی در تصمیم‌های مدیران ارشد		
قومی بودن انتصابات درون‌استانی		
انتصاب مدیران بر اساس محرومیت مناطق نه بر اساس قشرگرایی		
مانع شدن تحصیل دختران در مدارس شبانه‌روزی به دلیل تعصبات قومی		
ناتوانی آموزش و پرورش در مقابل تعصبات و مسائل فرهنگی		
ناچیز بودن فعالیت‌های بسیار زیاد سازمان‌های مردم‌نهادها به دلیل مشکلات فراوان آموزش و پرورش	فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد	
مؤثر بودن سازمان‌های مردم‌نهاد در شناخت عوامل نابرابری و معرفی آن به مسئولین		
ایجاد ظرفیت از درون خود مردم برای برداشتن موانع توسعه عدالت آموزشی از طریق سازمان‌های مردم‌نهاد		
پتانسیل بالای سازمان‌های مردم‌نهاد برای کاهش فاصله‌ها		
نگاه جنسیتی به آموزش	افکار جنسیت‌زده	
آمار بالای بی‌سوادی و کم‌سوادی دختران به دلیل نگاه جنسیتی و ازدواج زودهنگام دختران		
محدودیت بالای تحصیلات دختران به دلیل نگاه‌های جنسیتی		
مطالبه‌گر نبودن مردم	مطالبه‌گر نبودن مردم	
عدم ایستادگی و مقاومت والدین در برابر مشکلات تحصیلی فرزندان		
انتخاب نمایندگان بدون تعصبات قومی	ترویج گفتمان آموزش و بیان اهمیت آموزش	
جلب اعتماد مردم		
استقبال والدین آگاه‌تر از تحصیل فرزندان		
تلاش رسانه‌ها برای آگاه‌بخشی در خصوص اهمیت آموزش و پرورش		
ترویج گفتمان آموزشی برای رفع نابرابری‌های آموزشی		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
قرارداشتن در مناطق جغرافیایی مرزی	موقعیت جغرافیایی استان	مسائل جغرافیایی
مشکلات ایجادشده ناشی از هم‌مرزی با کشورهای پرتنش		
ناامن بودن منطقه		
وجود گروهک‌های تروریستی و ایجاد ناامنی و ترس		
رواج مشاغل کاذب به دلیل خشک‌سالی		
مشکلات آب و هوایی دشوار		
هم‌مرزی با کشورهایمانند پاکستان و افغانستان و مشکلات مرزی		
کاهش شدید سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی به دلیل مرزی بودن استان		
گروهک‌های تروریستی مانعی برای سرمایه‌گذاری و ارتقای کیفیت زندگی و امکانات		
تأثیر ناامنی مرزها در کاهش انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان		
پهناوربودن استان	وسعت و پراکندگی درون‌استانی	
وسیع و پراکنده‌بودن استان		
کفایت‌نکردن سرانه اعتباری به دلیل پهناوربودن استان		
پراکندگی مراکز آموزشی و صعب‌العبوربودن راه‌های دسترسی به مراکز		
پراکندگی استان و کمبود امکانات		
پرهزینه‌بودن خدمت‌رسانی به استان به دلیل پراکندگی و پهناوربودن	مهاجرت درون و برون‌استانی	
کمبود نیروی انسانی قوی و بامهارت در استان به دلیل مهاجرت		
مهاجرت‌های اجباری از استان به دلیل شرایط بد آب و هوایی		
مهاجرت اجباری از روستا به حاشیه شهر و کمبود امکانات شهری		
مهاجرت نیروی انسانی کارآمد از استان و نبود نیروی جایگزین		
تأثیر غیر مستقیم کم‌آبی و خشک‌سالی بر نابرابری آموزشی	تخصیص ناعادلانه اعتبارات	مسائل اقتصادی
دوربودن از شاخص‌های کشوری		
ناتوانی خانواده‌ها در پرداخت هزینه‌های تحصیلی فرزندان		
عدم تخصیص بودجه کافی برای نابرابری‌های آموزشی		
ارتباط مستقیم بین هزینه سرانه پایین و نابرابری آموزشی		
وضعیت اقتصادی ضعیف خانواده‌ها		
اثر مستقیم نابرابری بودجه بر بی‌عدالتی آموزشی		
کارکردن فرزندان برای تأمین هزینه‌های زندگی		
تخصیص ناعادلانه اعتبارات و بودجه		
استفاده از فرزندان در کشاورزی و دامداری و بازماندن از تحصیل		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
وسوسه مالی شدن به دلیل شغل های کاذب لب مرز		
توزیع ناعادلانه ثروت در کشور		
متناسب نبودن بودجه آموزش پرورش استان با نیازی های درون استانی		
بهره وری پایین ساختار اداری و مالی آموزش و پرورش		
اقتصاد ضعیف استان و عدم مشارکت در برنامه های مالی آموزش و پرورش		
تحت تأثیر مشاغل کاذب لب مرزی قرار گرفتن دانش آموزان متوسطه و عدم تمایل به ادامه دادن تحصیل		
آمار بالای بی سوادی پسران به دلیل شغل های کاذب و نان آوری خانواده		
ارتباط مستقیم مسائل اقتصادی با نابرابری آموزشی		
پایین بودن سرانه اعتباری به ازای هر دانش آموز در مقایسه با میانگین کشور		
سهم بالای بخش اقتصادی دولت در نابرابری آموزشی		
رواج مشاغل کاذب به دلیل مشکلات اقتصادی		
انگیزه تحصیلی پایین به دلیل مشکلات اقتصادی و رواج بیکاری		
محیط عمومی فقیر و ضعیف		
ضعف اقتصادی خانواده ها		
تلاش ارگان هایی مثل برنامه بودجه و استانداری برای تأمین بودجه و تخصیص منابع	تخصیص بودجه	
درآمدزایی آموزش و پرورش و وزارت های خانه های مرتبط با اقتصاد در خصوص آموزش	مشخص برای رفع نابرابری های آموزشی	
افزایش اعتبار جهت بالابردن استانداردهای استان نسبت به کشور		
ردیف بودجه اختصاصی برای رفع نابرابری بودجه ای استان		
بهبود و ارتقای شاخص های آموزشی با کمک بخش خصوصی	سرمایه گذاری بخش خصوصی در مناطق محروم	
کمک های نقدی و غیر نقدی بخش خصوصی برای رفع نابرابری های آموزشی		
تلاش در جهت بهبود شرایط اقتصادی و کاهش مشکلات ناشی از اقتصاد در بخش خصوصی		
مثبت بودن نقش بخش خصوصی در عرصه آموزشی		
اقتصاد ضعیف منطقه	بخش خصوصی	
نیازمند بودن به تلاش و سرمایه گذاری برای ارتقای شاخص های آموزش	ناکارآمد	
پرورش استانی		
پایین بودن شاخص های اقتصادی به دلیل مشارکت پایین بخش خصوصی		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
سیاست‌های نابرابر داخلی	سیاسی شدن تصمیم‌های آموزشی	عوامل سیاسی
نامناسب بودن سیاست‌های آموزشی		
سیاست‌زده بودن انتصابات آموزشی		
سیاست‌های ناکارآمد وزارت آموزش و پرورش	کمبود نیروی بومی قدرتمند و کارآمد در سطح استان و تصمیم‌های کشوری	
عدم تلاش هماهنگ و منسجم مسئولان بومی و نمایندگان		
دخالت نداشتن در تصمیم‌های کشوری		
ناکارابودن تصمیم‌های دولت برای استان		
ضعف برنامه‌ریزی غنی و بلندمدت توسط دولت برای تحقق عدالت آموزشی		
نابرابری ظرفیت‌های استخدامی کشور در استان		
افزایش ظرفیت استخدامی استان		
استخدام نیروی انسانی متخصص بومی متناسب با نیاز		
عدم وجود نیروی بومی در پست‌های اجرایی کشوری		
چینش غیر استاندارد مسئولین و نیروهای اجرایی		
قدرت سیاسی کم استان در کشور		
توجه بیش‌ازحد به بعد امنیتی استان توسط مسئولان و عدم توجه به سایر ابعاد		
رویکرد ناعادلانه دولت در تخصیص و بازتوزیع منابع		
سهم بالای بخش سیاسی دولت در نابرابری آموزشی		
کمبود نیروی آموزشی	نسبت پایین معلم به دانش آموز	مسائل آموزشی
کمبود تعداد معلمان نسبت به دانش‌آموزان		
بروز فراوان نابرابر آموزشی به دلیل خروج منابع انسانی غنی از استان		
کمبود معلم	در اولویت نبودن ادامه‌دادن تحصیلات	
تأثیر غیر مستقیم کم‌آبی و خشک‌سالی بر نابرابری آموزشی		
هزینه سرانه پایین به دلیل گرایش به تحصیل نداشتن افراد		
عدم ترغیب دانش‌آموزان برای کسب دانش		
عدم همکاری خانواده‌ها برای باسواد شدن فرزندان		
عدم ایجاد انگیزش در دانش‌آموزان برای پرداختن به تحصیل	به تحصیل فرزندان	
عدم ارتباط والدین با آموزش پرورش و عدم احساس نیاز		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
بی‌سوادی والدین عاملی برای بی‌سوادی فرزندان	نرخ پایین باسوادی والدین	
بی‌سوادی والدین		
جدایی والدین از آموزش و پرورش و ناآگاهی از مشکلات یکدیگر		
ارتباط مستقیم سطح سوادی والدین و عملکرد دانش‌آموزان	تخصصی شدن نگاه معلمان و مدرسان	
علاقه کمتر والدین بی‌سوادی به تحصیل فرزندان		
نگاه تخصصی و کاربردی معلمان و اساتید به مسئله نابرابری آموزشی		
هماهنگی برای همکاری اساتید مطرح کشور برای آموزش دانش‌آموزان	تأثیر مثبت وضعیت مطلوب دانشگاه‌ها بر کیفیت آموزش	
ارتقای علمی فرهنگیان		
تقویت بنیه علمی دانشجویان و دانش‌آموزان		
ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان جهت ارتقای علمی	بالابردن کیفیت مدارس و دانشگاه‌های کشور در کنار افزایش کمی	
تلاش بیشتر معلمان برای بهبود شرایط تحصیل دانش‌آموزان		
عدم مهاجرت و انگیزه دادن معلمان به دانش‌آموزان		
پژوهش در خصوص آسیب‌های نابرابری آموزشی	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	امکانات و زیرساخت‌ها
فراهم کردن زمینه‌های لازم برای بهبود آموزش		
مؤثر بودن دانشگاه‌ها در ایجاد عدالت آموزشی		
پایین بودن کیفیت آموزش	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	
تأثیر مثبت وضعیت مطلوب دانشگاه‌ها بر کیفیت آموزش		
استفاده از اساتید دانشگاه‌ها برای تقویت بنیه علمی		
استفاده از نیروی‌های سرباز معلم و کم‌تجربه که دارای تجربه آموزشی کم هستند	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	
اثربخش بودن دانشگاه‌ها در تعدیل نابرابری آموزشی		
عدم نیازسنجی رشته‌های مورد نیاز استان با وجود دانشگاه‌های فراوان		
تلاش برای توسعه کمی و کیفی دانشگاه‌ها در مناطق محروم	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	
تدریس عمیق و آگاه‌کردن دانشجویان و دانش‌آموزان به مشکلات و مسائل		
نداشتن وسایل و امکانات کافی		
احساس بی‌ارزشی و کم‌توجهی به دانش‌آموزان از طرف حاکمیت به دلیل کمبود امکانات	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	
کمبود تجهیزات و منابع به دلیل هزینه پایین سرانه دانش‌آموزی		
امکانات پایین آموزشی		
پایین بودن امکانات آموزش	کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان	
کمبود فضای آموزشی		
عدم توزیع یکسان امکانات در استان		

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
نبود زیرساخت‌های آموزشی	ضعف در زیرساخت‌ها	
فاصله زیاد زیرساخت‌های آموزشی از استاندارد کشوری		
وسیع بودن استان و کافی نبودن امکانات آموزشی		
سهل‌انگاری تمام نهادها در بهبود زیرساخت‌ها		
کمبود فضای آموزشی و پراکندگی فضاها بر نابرابری آموزشی مؤثر است		
توزیع غیر کارشناسی اعتبارات و امکانات در درون استان		
تفاوت معنادار سرانه فضای آموزشی استان با کشور		
ایجاد زیرساخت‌های آموزشی لازم	فراهم کردن زمینه و ایجاد زیرساخت‌های لازم	
تخصیص بهینه منابع متناسب با کمبود و نیازمندی‌های مناطق محروم		
ارتقای زیرساخت‌های مربوط به آب، برق، مخابرات و راه در تمام نقاط استان		
هدایت خیرین برای ساخت فضاهای آموزشی		
کارآمدبودن بخش خصوصی در بهبود ارتقای زیرساخت‌های آموزشی		
توزیع عادلانه امکانات آموزشی بین مناطق مختلف		
تقسیم عادلانه نیروهای آموزشی در مناطق مختلف		
ساخت فضای آموزشی مناسب با نیاز هر منطقه		

نظرات تعدادی از مصاحبه شوندگان در زمینه عوامل مؤثر بر نابرابری‌های آموزشی استان سیستان و بلوچستان در مقایسه با شاخص‌های کشوری به شرح ذیل بود.

عوامل سیاسی

۱. سیاسی شدن تصمیم‌های آموزشی

«دولتها بر اساس سیاست گذاری که دارند نقش اساسی در ایجاد نابرابری دارند، به گونه‌ای که سیاست‌ها درست وضع نشده و منجر به نابرابری آموزشی می‌شوند».

«یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر نابرابری‌ها فقدان سیاست برنامه‌ریزی آموزشی عدالت‌محور و مناسب در کشور است. همچنین، ضعف و سهل‌انگاری شدید در اجرای سیاست‌های مرتبط با برابری آموزشی و ارتقای آموزشی در مناطق محروم و حاشیه‌ای کشور وجود دارد».

۲. کمبود نیروی بومی قدرتمند و کارآمد در سطح تصمیم‌های کشوری

«یکی از دلایل نابرابری آموزشی عدم حضور نیروی بومی استان در پست‌های عالی کشور و تصمیم‌های کشوری است».

عوامل اقتصادی

۱. بخش خصوصی ناکارآمد

«اگر منظور مدارس و آموزشگاه‌های خصوصی است، طبیعی است آن‌ها با توجه به منافع خود و استقرارشان که عمدتاً در تهران و کلان شهرهای دیگر است، با نفوذ، لابی‌گری و تأثیر گذاری بر وزارت آموزش و پرورش و سازمان سنجش به مرکزگرایی و ایجاد نابرابری دامن بزنند».

۲. تخصیص ناعادلانه اعتبارات

«اعتبارات عادلانه و متناسب با نیازهای دانش‌آموزان و شرایط استان توزیع نمی‌گردد. علاوه بر آن توزیع غیر منصفانه و غیر کارشناسی اعتبارات و امکانات در سطح استان و مناطق مختلف باعث می‌شود شاخص‌ها در تمام مناطق متوازن رشد نمی‌کند».

عوامل آموزشی- امکانات و زیرساخت‌ها

۱. نسبت پایین معلم به دانش‌آموز

«هرچه معلم کمتر باشد، هر معلم ناچار است به تعداد بیشتری دانش‌آموز خدمات بدهد. در نتیجه، نمی‌تواند به خوبی به آن‌ها رسیدگی کند و قطعاً از کیفیت آموزش کاسته می‌شود».

۲. ضعف در زیرساخت‌ها

«زیرساخت‌های آموزشی با عنایت به کارهای زیادی که نظام جمهوری اسلامی برای استان انجام داده است، هنوز هم نسبت به نرم کشوری بسیار ضعیف می‌باشد و این یکی از عوامل مهم مطرح‌کننده نابرابری است».

«بسیار اساسی است؛ نبود مدرسه علی‌الخصوص در مقاطع متوسطه و نبود سرویس ایاب و ذهاب و مدارس شبانه‌روزی در کنار نبود فضای مناسب بیشترین نقش را در این خصوص داراست».

۳. کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان

«امکانات پایین آموزشی باعث می‌شود که دانش‌آموزان هم احساس کنند که آموزش آن‌ها از نظر حاکمیت اهمیت چندانی ندارد و به این شکل انگیزه آن‌ها برای ادامه‌دادن تحصیل کاهش می‌یابد.»
«یک قسمت مهم و مؤثر در کیفیت آموزش، امکانات و تجهیزات است. اگر توزیع عادلانه امکانات صورت نگیرد، نابرابری‌ها بیشتر می‌شود.»

«بررسی‌ها نشان می‌دهد تفاوت معناداری در سرانه فضای آموزشی استان با کشور وجود دارد. از طرفی، حدود ۳۰ درصد مدارس استان غیر استاندارد هستند. رشد جمعیت دانش‌آموز استان طی سال‌های اخیر این مشکل را بیش از پیش نمایان ساخته، چرا که بسیاری از دانش‌آموزان استان در مدارس غیر استاندارد و یا خشتی و گلی و فاقد امکانات اولیه سرمایه‌گذاری و گرمایشی مشغول به تحصیل هستند و از امکانات آموزشی مانند کتابخانه و آزمایشگاه محروم هستند.»

عوامل فرهنگی و قومی و مذهبی

۱. قوم‌گرایانه‌بودن و چنددسته‌گی مردم

«با نظر به اینکه اکثریت غالب حاکم در مدیریت آموزش و پرورش استان اهل تشیع هستند، در زمان‌های مختلف تأثیر زیادی داشته است. منتها در مدیریت‌های اخیر سعی شده است منصفانه‌تر عمل شود اما این کافی نیست.»

«با توجه به اینکه مذهب رسمی کشور تشیع است و درصدی از جمعیت کشور را اهل سنت تشکیل می‌دهد و این گروه بیشتر در مرزها مستقر هستند، نمی‌توان عامل مذهب و نابرابری‌های قومی را در ایجاد نابرابری نادیده گرفت. همچنین، با توجه به تفاوت مذهب اکثریت استان با مذهب رسمی کشور به عنوان یک اقلیت مطرح هستند و به طور متناسب از منابع کشوری و سرمایه‌گذاری بهره‌مند نیستند.»

«سنی‌بودن اغلب مردم استان، شکاف مذهبی در استان و نگاه‌های ایدئولوژیک و شیعه‌محور بسیاری از مسئولین کشوری و استانی در ایجاد نابرابری‌های آموزشی استان نسبت به کشور مؤثر بوده است.»

۲. مطالبه‌گری نبودن مردم

«والدین اغلب به دلایل فقر و وضع شدید مالی، بی‌توجهی یا کم‌توجهی به تحصیل فرزندان و آموزش و پرورش و ناتوانی یا ضعف شدید مطالبه‌گری آن‌ها نقش نظارتی و مشارکتی شان کم‌رنگ و بنابراین، به ضعف آموزش و پرورش و نابرابری‌های موجود کمک کرده است».

۳. افکار جنسیت‌زده

«برخی اندیشه‌ها و برخی اعتقادات نامطلوب مانند ممنوعیت درس خواندن دخترها در بعضی از خانواده‌ها و همچنین خانواده‌های متعصب به دختران و پسران بسیار سخت گرفته می‌شود».

۴. نرخ پایین باسوادی والدین

«متأسفانه آمار والدین بیسواد بالاست و معمولاً والدینی که خودشان از سطح تحصیلی کمتری برخوردار هستند، اهمیت چندانی برای تحصیل فرزندان قائل نبوده و دغدغه‌ای از بابت افت و یا ترک تحصیل فرزندان خود ندارند».

۵. در اولویت نبودن ادامه‌دادن تحصیلات

«مشکلات اقتصاد و فقر ناشی از بیکاری و فقدان فرصت‌های شغلی مناسب به ویژه در مناطق دور دست استان عامل مهمی در کم‌شدن انگیزه تحصیل و در حاشیه قرار گرفتن آن است».

مسائل جغرافیایی**۱. موقعیت جغرافیایی استان**

«گروهک‌های تروریستی بیشتر سعی در برهم زدن امنیت استان دارند و به نوعی مانعی برای سرمایه‌گذاری در استان محسوب می‌شوند. از سوی دیگر، نگاه امنیتی به استان را تقویت می‌کنند. در این شرایط چرخه اقتصادی استان و زندگی مردم تحت تأثیر قرار می‌گیرد و به طور غیر مستقیم بر عدالت آموزش تأثیر دارد».

«کم‌آبی و خشکسالی به طور مستقیم اقتصاد خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. حاشیه‌نشینی در استان را تشدید کرده یا به خاطر ضعف شدن اقتصاد خانواده در روستا، حتی حاشیه شهرها بسیاری از دانش‌آموزان در مقاطع متوسطه ترک تحصیل می‌کنند و کمک خرج خانواده می‌شوند».

۲. وسعت و پراکندگی درون‌استانی

«نقش بسیار مهمی در تقسیم تمامی شاخص‌های آموزشی مانند تعداد مدارس، سرانه اعتباری و نیروی انسان دارد».

«پهناور بودن استان خود یکی از دلایل نابرابری آموزشی است، اما با تدبیر و سیاست‌گذاری هدفمند می‌توان از این مشکل عبور کرد».

۳. مهاجرت درون و برون‌استانی

«نمی‌توان مهاجرت از استان را بی‌رویه دانست. ولی از آنجا که بخش مهمی از این مهاجرین نیروهای آموزش‌دیده و ماهر هستند، مهاجرت آن‌ها علاوه بر اینکه خود موجب افت شاخص‌های آموزشی و تشدید نابرابری‌ها می‌شود، زمینه‌ساز ایجاد اشکال و اختلال در امر مدیریت، کارشناسی و آموزش در آموزش و پرورش می‌شود».

پس از بررسی داده‌ها و نتیجه‌گیری از برابری‌ها و عوامل مؤثر بر آن‌ها در استان در ادامه، به بررسی عوامل مؤثر بر تحقق عدالت آموزشی استان سیستان و بلوچستان با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی با استفاده از نظرات مصاحبه‌شوندگان پرداخته می‌شود.

۴. عوامل اقتصادی

در چارچوب شریعت اسلام، معیارهای عدالت اقتصادی در قالب سه اصل متصور است: اصل اول: حق برخورداری برابر از منابع و ثروت‌های عمومی (معیار منابع محور)، اصل دوم: سهم‌بری بر اساس میزان مشارکت در تولید (معیار فرایند محور)، اصل سوم: قرارگرفتن اموال در موضع قوام آن (کیاسالار و غلامی، ۱۳۹۵). تلاش برای رفع فقر و تقویت عدل و احسان در جامعه از اهداف اصلی نظام‌های اسلام است. مالیات‌های اسلامی را خداوند متعال به منظور زدودن فقر از جامعه و برقراری عدالت اجتماعی وضع کرده‌اند (فرایی و یزدان‌پور، ۱۳۹۴).

۵. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در مناطق محروم

«اخیراً بخش خصوصی در قالب خرید خدمات آموزشی نقش بسیار خوبی را ایفا کرده است. منتهی بخش خصوصی در قالب غیر دولتی عادی نمی‌تواند خیلی مؤثر باشد. چون مردم توان پرداخت هزینه‌های آن را ندارند».

«افراد خیر آموزش و پرورش می‌توانند در راستای حذف نابرابری‌ها کمک کنند اما با توجه به هدایتی که توسط آموزش و پرورش صورت می‌گیرد ممکن است همانند استان سیستان و بلوچستان به صورت ناخواسته به ایجاد نابرابری کمک کنند.»

۶. تخصیص بودجه مشخص برای رفع نابرابری‌های آموزشی

«ایجاد ردیف اعتباری ویژه در قانون بودجه برای عدالت آموزشی فقط برای استان سیستان و بلوچستان، تخصیص اعتبار برای بالابردن نرم فضای آموزشی استان»

عوامل فرهنگی و قومی و مذهبی

هیچ دینی به اندازه اسلام، دانش را بر پیروان خود واجب نکرده است. پیامبر فرموده است: «جست‌وجوی دانش بر هر مرد و زن مسلمان واجب است». می‌توان گفت اسلام هیچ‌گونه محدودیتی از نظر جنس، زمان و مکان برای فراگیری دانش قایل نیست (رحیمی راغب و قیم، ۱۳۹۴).

۱. ترویج گفتمان آموزش و بیان اهمیت آموزش

«تخصیص سهمیه خالص برای جذب نیرو، تعدیل سرانه آموزش در استان سیستان و بلوچستان تا حد میانگین کشوری»

۲. فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد

«سازمان‌های مردم‌نهاد در شناخت عوامل نابرابری معرفی آنان به مسئولین نقش اساسی دارند. از طرفی، چون این سازمان‌ها از میان خود مردم هستند می‌توانند با ایجاد ظرفیت‌های از درون خود مردم موانع توسعه عدالت آموزشی را برطرف کنند. با ارتباط گرفتن با سازمان‌های رسمی و قانونی که ارتباط مستقیم با برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌ها را دارند، مشکلات ایجادشده را به حداقل برسانند.»

۳. عوامل آموزشی - امکانات و زیرساخت‌ها

مطابق با عدالت توزیعی در اسلام، هر کسی به حکم قانون باید بتواند در جریان رقابت سالم برای دسترسی به مقامات سیاسی و بهره‌های اقتصادی تلاش کند (حاجی‌حیدر، ۱۳۸۸).

۴. تخصصی شدن نگاه معلمان و مدرسان

«تدریس عمیق و آگاه‌کردن دانشجویان و دانش‌آموزان به مسائل روز و تقویت بنیه علمی آنان در مقاطع پایین و ایجاد انگیزه برای ارتقا ضروری است. وقت گذاشتن معلمان برای بهبود شرایط تحصیل دانش‌آموزها می‌تواند زمینه‌های آینده روشن‌تری را برای آنان مهیا کند.»
 «نگاه به مسئولیت‌های اجتماعی شغل خود و اقدامات مربوطه به آن در راستای حداکثر خدمت، دلسوزی و مسئولیت‌پذیری نسبت به مناطق و دانش‌آموزان نیازمندتر»

۵. بالابردن کیفیت دانشگاه‌های کشور در کنار افزایش کمی

«دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی می‌توانند نقش اساسی در برابری عدالت آموزشی داشته باشند. به این نحو که پایان‌نامه‌ها و پروژه‌های آکادمیک را به این سمت برده و آسیب‌شناسی کنند.»
 «در استان به اندازه کافی دانشگاه باز شده است. اما رشته‌هایی که در اکثر دانشگاه‌ها وجود دارد، جوابگوی نیاز متنوع و مختلف استان را ندارند. لازم است دستگاه‌ها با نیازسنجی رشته‌های مورد نیاز را در اکثر دانشگاه‌های استان راه‌اندازی کنند.»

۶. فراهم کردن زمینه و ایجاد زیرساخت‌های لازم

«ساخت فضاهای آموزشی استاندارد و ارتقای سرانه فضای آموزشی استان تا میانگین کشوری، بازگشایی مدارس در مقاطع مختلف متناسب با نیاز هر منطقه، ارتقا زیرساخت‌های مربوط به آب، برق، مخابرات و راه در تمام نقاط»
 در بخش کمی، ابتدا آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها انجام گرفت.

جدول ۳. آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

متغیر	آماره	درجه آزادی	معناداری
شرایط عالی	۰/۰۴۱	۳۶۱	۰/۰۶۶
شرایط زمینه‌ای	۰/۱۹۳	۳۶۱	۰/۰۰۰
شرایط مداخله‌گر	۰/۱۴۹	۳۶۱	۰/۰۰۰
عدالت آموزشی	۰/۱۷۱	۳۶۱	۰/۰۰۰

سطح معناداری آزمون کولموگروف- اسمیرنوف برابر با ۰/۰۶۶ برای متغیر شرایط علی بیشتر از آلفای ۰/۰۵ به دست آمده و معنادار شده است. یعنی توزیع داده‌ها نرمال است، اما در دو متغیر شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر توزیع داده‌ها نرمال نیست. بنابراین، برای تحلیل فرضیه‌ها و مدل باید از نرم‌افزار پی ال اس استفاده کرد.

روایی و پایایی مدل به شرح زیر بررسی شد:

الف) همسانی درونی: بار عاملی مورد قبول ۰/۷ در سطح معناداری ۰/۰۱ است.

جدول ۴. بار عاملی گویه‌ها

عدالت آموزشی	شرایط علی	شرایط مداخله‌گر	شرایط زمینه‌ای	
۰/۹۲۲	-۰/۲۱۳			سیاسی شدن تصمیم‌های آموزشی
	۰/۹۰۱			کمبود نیروی بومی قدرتمند و کارآمد در سطح تصمیم‌ها
	۰/۲۴۶			مطالبه‌گر نبودن مردم
	۰/۹۴۹			تخصیص ناعادلانه اعتبارات
	۰/۹۵۳			ضعف در زیرساخت‌ها
		۰/۹۶۳		بخش خصوصی ناکارآمد
		۰/۸۹۸		نسبت پایین معلم به دانش‌آموز
		۰/۹۱۹		کمبود امکانات در جغرافیای وسیع استان
		۰/۹۲۲		افکار جنسیت‌زده
		-۰/۱۲۴		مهاجرت درون و برون‌استانی
			۰/۸۶۸	ناامنی‌های درون و برون‌مرزی
			۰/۹۶۵	وسعت و پراکندگی درون‌استانی
			۰/۸۸۸	قوم‌گرایانه بودن و چنددسته‌گی مردم
			۰/۷۹۸	موقعیت جغرافیایی استان
			۰/۸۵۸	نرخ پایین باسوادی والدین
			۰/۸۵۰	در اولویت نبودن ادامه‌دادن تحصیلات

براساس جدول ۴، بار عاملی سیاسی شدن تصمیم‌های آموزشی و مطالبه‌گر نبودن مردم و مهاجرت درون و برون‌استانی کمتر از ۰٫۷ در سطح معناداری ۰٫۰۱ به دست آمد، اما بقیه بارهای عاملی مناسبی دارند، که در صورت معنادار نشدن مدل نهایی برای اصلاح و بررسی مجدد مدل این سازه‌های با همسانی درونی کم حذف خواهد شد.

ب) پایایی ترکیبی: شاخص پایایی ترکیبی باید بیش از ۰٫۸ باشد و میزان بالاتر از ۰٫۶ قابل قبول است.

جدول ۵. بررسی پایایی ترکیبی و مقادیر میانگین واریانس استخراج شده

پایایی ترکیبی	AVE	
۰٫۸۵۷	۰٫۷۰۳	شرایط زمینه‌ای
۰٫۹۵۵	۰٫۸۴۱	شرایط مداخله‌گر
۰٫۶۰۴	۰٫۴۱۲	شرایط علی
۰٫۷۰۵	۰٫۵۱۲	عدالت آموزشی

براساس جدول ۵، پایایی ترکیبی و میانگین واریانس استخراج شده در تمامی موارد مورد پذیرش است.

بررسی همبستگی بین متغیرهای پنهان: برای بررسی همبستگی بین متغیرهای پنهان باید از AVE جذر گرفته شود. جذر قابل قبول باید بیشتر از همبستگی یک متغیر با متغیرهای دیگر باشد. در جدول ۶، از مقادیر میانگین واریانس استخراج شده جذر گرفته شد و در قطر اصلی ماتریس قرار داده شد.

جدول شماره ۶. همبستگی بین متغیرهای پنهان

شرایط زمینه‌ای	شرایط مداخله‌گر	شرایط علی	عدالت آموزشی
۰٫۸۳۸			
۰٫۹۵۰	۰٫۹۱۷		
۰٫۸۳۹	۰٫۸۱۷	۰٫۶۴۲	
			۰٫۷۶۲

بر اساس جدول ۶، جذر AVE هر متغیر از همبستگی آن متغیر با سایر متغیرها بیشتر است که همبستگی مورد انتظار حاصل نشده است.

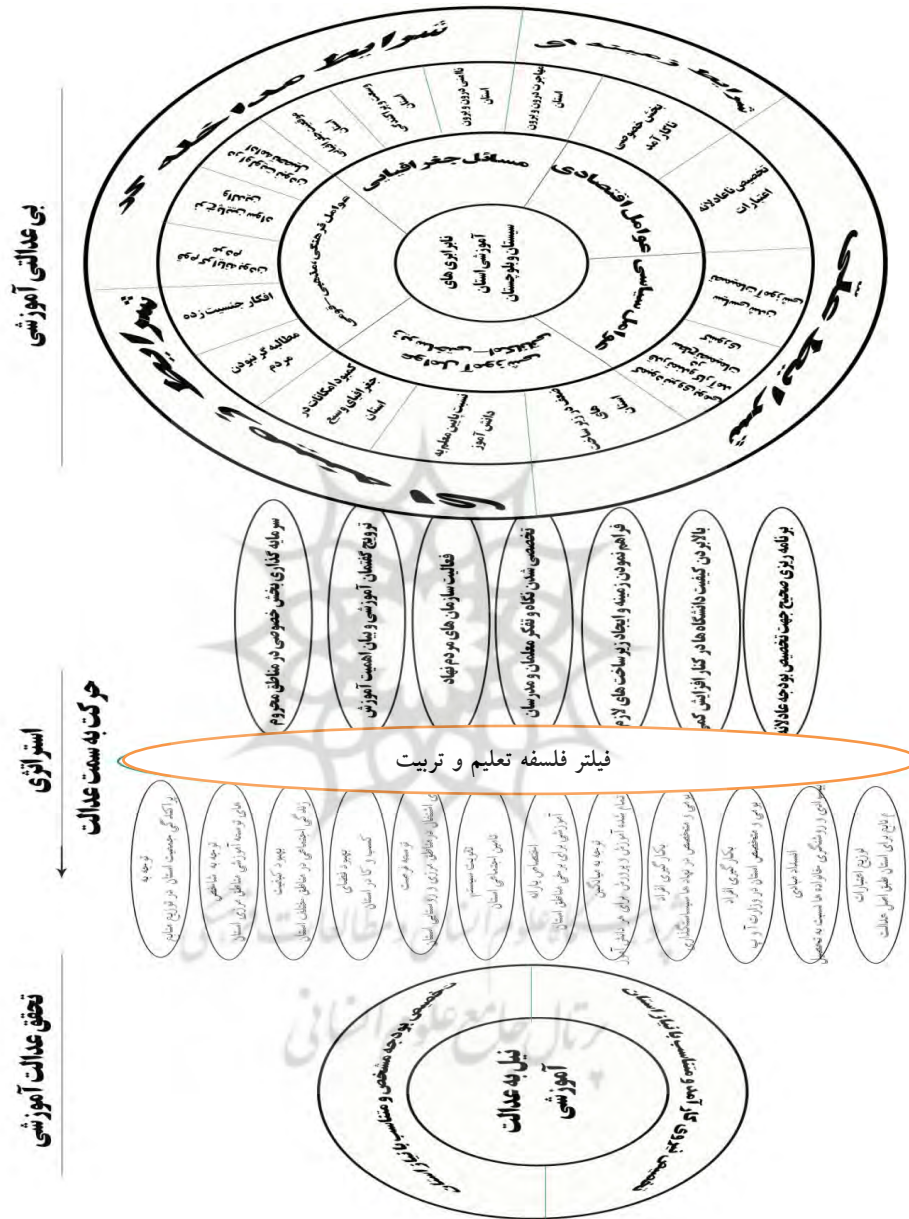
بررسی کیفیت ابزارهای اندازه‌گیری یا پرسشنامه: برای بررسی کیفیت ابزارهای اندازه‌گیری اگر مقادیر ستون آخر که شاخص اعتبار اشتراک یا CV-com است، مثبت باشد، نشان‌دهنده از کیفیت مدل است.

جدول ۷. اشتراک معتبر و متقاطع سازه

شاخص اعتبار اشتراک یا 1-SSE/SSO یا CV-com	مجموع مجذور خطا SSE	مجموع مجذور مشاهدات SSO	کل
۰,۵۹۳	۷۳۱,۷۷۲	۱۸۰۰	شرایط زمینه‌ای
۰,۷۱۴	۵۱۳,۳۸۵	۱۸۰۰	شرایط مداخله‌گر
۰,۱۸۵	۱۴۶۶,۸۱۸	۱۸۰۰	شرایط علی
۰,۱۷۴	۷۱۳,۳۸۶	۱۸۰۰	عدالت آموزشی

بر اساس جدول ۷، مقادیر ستون آخر یا همان شاخص اعتبار اشتراک یا CV-com مثبت است، پس ابزارهای اندازه‌گیری یا پرسشنامه‌ها کیفیت دارند. با توجه به بررسی‌ها و تحلیل‌های انجام گرفته، می‌توان الگوی شکل ۳ را برای نیل به عدالت آموزشی در استان سیستان و بلوچستان با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت ارائه کرد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۳. الگوی نیل به عدالت آموزشی در استان سیستان و بلوچستان با تأکید بر فلسفه تعلیم و تربیت

بحث و نتیجه گیری

توجه به این موضوع که گسترش و همه‌شمولی آموزش و پرورش ضمن این که لازمه برقراری عدالت است، اما به هیچ وجه برای ایجاد عدالت اجتماعی کافی نیست، می‌تواند از انحراف در برنامه‌ریزی‌ها جلوگیری کند، با وجود این، حتی شاخص‌های کمی توسعه آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان در مقایسه با میانگین‌های کشوری وضعیت مناسبی ندارد که این وضعیت متأثر از عوامل اقتصادی، جغرافیایی، فرهنگی، سیاسی و کمبود منابع و امکانات است. در این بین، نقش منابع اعم از تجهیزات و نیروی انسانی توانمند و بودجه برای رسیدن به عدالت آموزشی پررنگ‌تر است که اگر در این زمینه مدل علمی تدوین و مبنای عمل تخصیص منابع و اعتبارات قرار گیرد، می‌توان به تحقق عدالت آموزشی امیدوار بود.

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج تحقیقات دریا آستانه و سعدی (۱۳۹۵)، روستایی، نعیمی و محمودی (۱۳۹۵)، سرمدی و معصومی‌فرد (۱۳۹۴)، اکبری اقدم، ملکی و نوایی لواسانی (۱۳۹۳)، زارع شاه‌آبادی و بنیاد (۱۳۹۳)، شیرکرمی و بختیارپور (۱۳۹۳)، گروم (۲۰۱۷)، مارینا، گیلیمور و سالیوان (۲۰۱۴)، کتزی (۲۰۱۳)، ماندرشیت (۲۰۱۱)، براچو، جیمنا و هرناوندز (۲۰۰۵)، و نیدی (۲۰۰۷) همخوانی دارد.

با توجه به نتایج پژوهش، به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود، در زمینه بررسی دلایل نابرابری‌های آموزشی در بین مناطق استان سیستان و بلوچستان، و بررسی دلایل نابرابری‌های آموزشی در سایر استان‌هایی مانند خوزستان و آذربایجان غربی که شاخص‌های توسعه آن‌ها وضعیت مناسبی ندارد، به پژوهش پردازند.

منابع

- اکبری اقدم، صادق، ملکی، امیر، و نوایی لواسانی، محمود (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین نگرش به عدالت اجتماعی و محیط آموزشی (محل تحصیل حوزه و دانشگاه). فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴(۱)، ۶۹-۹۴.
- آتشک، محمد (۱۳۹۱). ارزیابی عدالت جنسیتی در نظام آموزشی ایران. زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۴)، ۱۵۱-۱۲۷.
- حاجی‌حیدر، حمید (۱۳۸۸). بررسی جامع مفهوم عدالت از دیدگاه اسلام. معرفت سیاسی، ۱(۲)، ۷-۳۶.
- دربان آستانه، علیرضا، و سعدی، سیما (۱۳۹۵). ارزیابی و سطح‌بندی عدالت آموزشی افراد کم‌توان روستایی در سطح استان‌های کشور بر اساس مدل پرومته. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۶(۱۰)، ۹۱-۱۱۳.
- رحیمی راغب، مهین، و قیم، بهادر (۱۳۹۴). جایگاه علم و علم‌آموزی در اسلام. جندی‌شاپور، ۱(۳)، ۴۸-۴۰.
- روستایی، شهرپور، نعیمی، کیومرث، و محمودی، سلمان (۱۳۹۵). تحلیلی فضایی بر نابرابری‌های آموزشی و نقش آن در پایداری اجتماعی شهری با روش‌های آمار فضایی (مطالعه موردی: شهر سقز). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷(۲۶)، ۶۱-۹۹.
- روشن، احمدرضا (۱۳۹۱). برابری فرصت‌های آموزشی ابزاری برای کاهش نابرابری‌های اقتصادی. روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۸۱۶، ص ۲۸.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر، و بنیاد، لیلا (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر نابرابری آموزشی در بین دانش‌آموزان شهر کازرون. مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، ۴(۱۳)، ۶۸-۳۹.
- سامری، مریم، حسنی، محمد، سیدعباس‌زاده، میرمحمد، و موسوی، میرنجف (۱۳۹۴). تحلیل وضعیت و ارائه الگوی کاهش نابرابری‌های آموزشی و عدالت گسترده بر اساس آموزه‌های دینی و ارزش‌های انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان آذربایجان غربی). تربیت اسلامی، ۲۰، ۷۷-۹۸.

- سرمدی، محمدرضا، و معصومی فرد، مرجان (۱۳۹۴). جایگاه عدالت آموزشی در تحول نظام تعلیم و تربیت مبتنی بر سازنده‌گرایی. پژوهش در یادگیری آموزشگاهی مجازی، ۳(۱۰)، ۶۳-۷۰.
- شیرکرمی، جواد، و بختیارپور، سعید (۱۳۹۳). ارزیابی نابرابری‌ها در دستیابی به فرصت‌های آموزشی: با مطالعه موردی مقطع ابتدایی شهرستان دهلران در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰. *آموزش و ارزشیابی*، ۷(۲۶)، ۵۸-۴۱.
- علیزاده، یوسف (۱۳۹۲). تحلیل و سطح بندی توسعه‌یافتگی آموزشی: نمونه نواحی آموزش و پرورش استان اردبیل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی.
- فرایی، زینب، و یزدان‌پور، مرجان (۱۳۹۴). مالیات‌های اسلامی و جایگاه آن در تأمین منابع مالی. *مجله اقتصادی*، ۳ و ۴، ۸۹-۱۱۰.
- فلیک، اووه (۱۳۸۸). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- قاسمی اردهایی، علی، حیدرآبادی، ابوالقاسم، و رستمی، نیر (۱۳۹۰). زمینه‌های خانوادگی نابرابری فرصت‌های آموزشی، مطالعه موردی: دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر اهر. *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، ۱(۱)، ۱۲۵-۱۴۷.
- کیاسالار، علی، و غلامی، الهام (۱۳۹۵). تأملی بر عدالت اقتصادی در نظام فقهی اقتصادی در اسلام و رابطه آن با بهره‌وری سازمانی (مطالعه موردی: معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصاد و دارایی). *مجله اقتصادی*، ۵ و ۶، ۱۲۸-۱۰۵.
- مرادی، علی، توهند، رضا، عزیزی، حمید، و ضمیرپناه، ادریس (۱۳۹۵). نقش آموزش و پرورش در ایجاد برابری و نابرابری‌ها. دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و مطالعات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت رضوی (صص ۱۱-۱).
- مشرف جواد، محمدحسین، و ابوطالبی، محمدمهدی (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های عدالت سازمانی در نهج‌البلاغه با تأکید بر فرمان امام علی علیه‌السلام به مالک اشتر. *مدیریت اسلامی*، ۱، ۳۶-۱۱.

نادری، عزت‌الله، و سیف نراقی، مریم (۱۳۹۱). سنجش و اندازه‌گیری و بنیادهای تحلیلی ابزارهای آن در علوم تربیتی و روان‌شناسی. تهران: انتشارات ارسباران.

- Bracho, T., Gonzalez, J., & Hernandez, F. (2005). Equidad educativa: avances en la definicion de su concepto. *Congreso nacional de educative*, area 10: interrelaciones educacion- sociedad.
- Grumme, B. (2017). Educational justice due to more education? Requests for a solution strategy. *Education Sciences*, 7(1), 21.
- Kotzee, B. (2013). Educational justice, epistemic justice, and leveling down. *Educational Theory*, 63(4), 331-349.
- Manderschei, K. (2011). Planning sustainability: Intergenerational and international justice in spatial planning strategies. *Antipode*, (4)1, 197-216.
- aa rnm ,, llll mor ,, & uuvvwm, (2014). Thhhrrs' bffffff about educational justice in Advancement via Individual Determination (A.V.I.D.) program, *Universa Journal of Educational Research*, 2(3), 299-308.
- Rolleston, C., James, Z., & Aurino, E. (2013). Exploring the effect of educational opportunity and inequality on learning outcomes in Ethiopia, Peru, India, and Vietnam. Background Paper for the UNESCO Education for All Global Monitoring Report. Retrieved from <http://www.younglives.org.uk/>.
- Samons, P. (2007). School effectiveness and equity: Making connection School effectiveness and equity: Making connections a review of school effectiveness and imorovement reason- its implications for practitioners and policy makers, *CFBT*, education trust.
- Trabelsi, S. (2013). Regional inequality of education in Tunisia: An evaluation by the Gini index. *Region ET Developpement*, 9(11), 95-117.